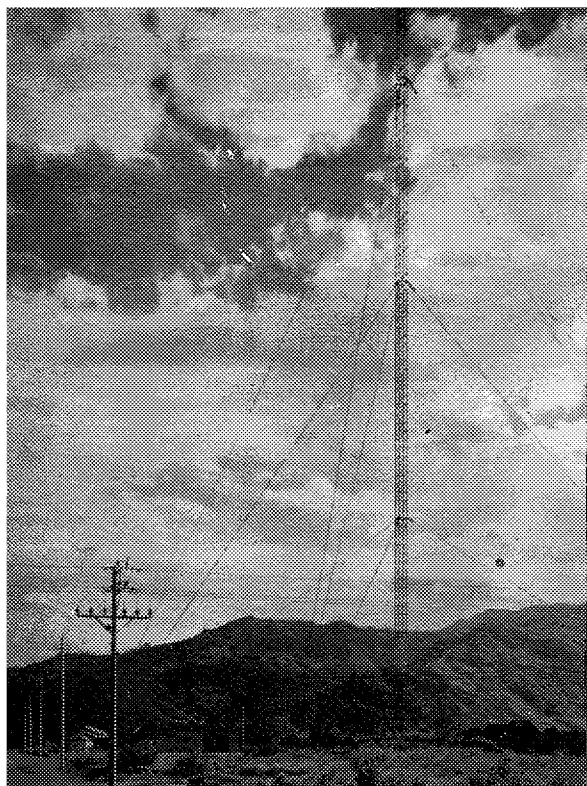

U kent het verhaal van het Duitse vorstje, dat toen hij van de eerste ballonvaarten hoorde, uitriep: „In mijn lucht wordt niet gevlogen!” Hieraan moest ik denken bij de kleine strijd om het vrije woord in de aether, waarin het H.V. gewikkeld is. „Door mijn aether geen humanistisch woord, dan in door de regering verleende zendtijd”. De aether gonst en leeft van alle uitgezonden zaken in de wereld – het is maar goed, dat de mens geen natuurlijk ontvangapparaat heeft, een radio-oor b.v. maar wat tallozen nu juist graag willen horen, dat mag alleen gehoord worden bij de gratie van een of meer omroepverenigingen. Tegenhouden, beknibbelen, verbieden, beperken, plagen, op de lange baan schuiven. Altijd weer hetzelfde in de wereld. Uit angst verbod, uit innerlijke zwakte discriminatie. Met onwaardige en onzedelijke hulp-troepen moet de verdediging geschieden. Niet blijkaar de open en vrije strijd der meningen en inzichten, maar een ongelijke strijd met stiekem toegestopte wapens.

Er is niets, dat de jongere generaties zo vreemd is en tegen de borst stuit, in de gehele beschaafde wereld, als geestelijke dwang en discriminatie. De studenten in Spanje, de jongeren in Portugal, de jeugd die toch zelf nadenkt in Rusland, men wil vrij zijn in het hebben en uiten van eigen inzichten. En nu kan men bibliotheken vol diepzinnigheden schrijven over het begrip vrijheid, maar het is in wezen niet belemmerd worden door anderen en positief om, in gehoorzaamheid aan eigen mogelijkheden zich te kunnen ontplooiën. En dat wil iedereen en niemand heeft het recht dat een ander te misgunnen.

Welnu. Humanisten willen, voor hen die daaraan behoefte hebben, een bescheiden woord spreken, door de aether, om hen te steunen, om inzicht te vergroten en te helpen hun bestaan zinvol te maken. Dat is alles. En dat zou dan niet mogen, op grond van het feit, dat het H.V. geen kerkgenootschap is.

Een onbegrijpelijke zaak. Als één dat zegt, legt zijn woord niet veel gewicht in de schaal. Dit moeten tienduizenden zeggen. Uw kaart is al ingevuld?

MENS en Wereld

Over de algemene school van de toekomst (II)

Prof. dr. M. A. Beek, de voorzitter van de federatie I.K.O.S.-Ned. Prot. Bond, werd door de Redactie van „Het Schoolblad” eveneens gevraagd zijn visie te geven op „de algemene school”.

De waarde van elk onderwijs staat en valt met de personen die het geven, aldus prof. Beek. Als de openbare school ooit aan bloedeloze neutraliteit mocht hebben geleden, dan lag dit aan de mensen, niet aan de opzet van hun school. Deze liet steeds ruimte voor een duidelijke levensbeschouwing; de enige beperking vormde „het niet aanstoot geven van andersdenkenden”. De schrijver verwerpt de apartheidspolitiek, zoals deze zich o.a. in het confessionele schooltype manifesteert, omdat zij niet opvoedt tot een echte Nederlandse samenleving. Maar „het schema” loopt steeds meer in de war; onmiskenbaar valt er een groei-naar-elkander-toe te constateren. Prof. Beek juicht dit toe: „Wij moeten bereid zijn onze godsdienstige en zedelijke verworvenheden tezamen te hebben, want wat wij niet met elkander willen hebben, hebben wij helemaal niet”.

Vervolgens geeft de schrijver een uiteenzetting over het streven van zijn federatie: het ijveren voor een toekomst, waarin het bijbelonderwijs door de leerkrachten van de school zelf gegeven wordt.

Hier zijn we al lezende begonnen enkele vraagtekens te plaatsen. Bijbelonderwijs door de leerkrachten; – door alle leerkrachten? Prof. Beek wenst een gehoorzaam doorgeven (door de onderwijzers) van wat zij ontvangen. In de Bijbel zullen zij in contact komen met mensen, wier mens-zijn niet gereduceerd is tot rede en moraal. Een tweede vraag: Is de niet-bijbelse humanist in deze gedachtegang de wel-gereduceerde, de onvolkomene mens?

De volgende alinea neem ik in het geheel voor u over:

Zo staat dus dit onderwijs in dienst van een niet geringe zaak. Goede en bevoegde voorlichting wat betreft de grondslagen van de theologie is een geestelijke wapening. Deze wapening hebben wij nodig in een samenleving, die de geleide ekonomie verbindt met geestelijke vrijheid en verdraagzaamheid. Deze situatie leidt tot de paradoxs, dat wij geen drop kunnen verkopen zonder een diploma, maar dat op geestelijk gebied al dan niet met een beroep op de bijbel alle nonsens verkocht kan worden, die in troebele breinen van geestelijk gestoorde opkomt, zonder dat de overheid kan ingrijpen. We aanvaarden deze situatie, maar niet zonder een groot gevoel van verantwoordelijkheid voor helder denken en edel willen, waar het de voorlichting betreft op het gebied van godsdienst en zedelee.”

De Humanistische Luisterkring telde op 13 juni 1959, 15.500 leden.

Was u, uw buurman, uw vriend daar ook al bij?

Het ware wenselijk geweest, dat de hoogleraar zich hier wat concreter had uitgedrukt. Als ik het goed begrijp is het bijbelonderwijs op de lagere school daarom zo belangrijk omdat het de onderwijzer geestelijk wapent. Mijn derde vraag is dan ook, of het kind hier niet te zeer uit het gezichtsveld verdwijnt. En wie zijn (vierde vraag) de geestelijk gestoorde met troebele breinen tegen wie de Overheid eigenlijk zou moeten optreden? Ik heb wel een vermoeden, maar acht het nauwelijks correct Prof. Beek daarvan te verdenken. Eerlijk, deze alinea is me zo klaar als dropwater.

Tenslotte: de vernieuwing, die tot een „algemene school” kan leiden, zou volgens de voorzitter van I.K.O.S.-N.P.B. het uur bijbelonderwijs tot hoeksteen moeten hebben. Een hoeksteen, een steunpilaar is onmisbaar. Dus verplicht bijbelonderwijs? Deze „algemene school met de bijbel” zal de grenzen met een aantal typen van bijzondere scholen vervagen, verwacht prof. Beek. Wij zijn dit met hem eens. Maar (en dit is mijn laatste vraag): zal die school dan nog aanvaardbaar zijn voor alle humanistische ouders?

Helaas, het nagestreefde ideaal lijkt nog verre.

Aan Prof. Dr. Ph. J. Idenburg viel de taak te beurt een samenvatting van deze reeks te geven en een perspectief te openen. Mede met het oog op de beschikbare ruimte moge ik mij hier bepalen tot zijn stellingnemen in het gebleken verschil van waardering tussen Beek en van Praag wat de plaats van het vak „Bijbelkennis” betreft. Prof. Idenburg schaaft zich hier met overtuiging achter het artikel van eerstgenoemde; hij is door het betoog van Dr. van Praag teleurgesteld. Het concretiseren en interpreteren van de geestelijke grondslag van het onderwijs op de algemene school geschiedt volgens de schrijver in de Bijbel op onovertroffen wijze. Hij begrijpt dan ook niet de opvatting van van Praag, dat het humanisme voor een groot deel van de schooljeugd meer duurzame waarde heeft dan een vak „bijbelkennis”.

In een nawoord (Het Schoolblad van 2 mei 1959) protesteert onze algemene voorzitter tegen de „samenvatting” van Prof. Idenburg, die aan zijn (v. P.) artikel geen recht doet. Maar

(Vervolg op pag. 3)

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND — 14e JAARGANG NR. 13 — 20 JUNI 1959
VERSCHIJNT OM DE VEERTIEN DAGEN

KRITISCH ALLERLEI

U bent, lezer, waarschijnlijk nog niet genoeg „verzuild” om, als u een verhuizer nodig heeft, eerst na te gaan wat ’s mans levens-overtuiging is. Vermoedelijk bent u, met ons, van mening, dat het uw meubilair wel geen kwaad zal doen of het nu door een man op rooms-katholieke, vrijzinnig-hervormde of afgescheiden gemeente-grondslag wordt getransporteerd. Dat zal de Nederlandse Bond van Protestants-Christelijke Beroepsgoederenvervoerders, die dezer dagen haar tienjarig bestaan vierde, dan wel heel laakbaar vinden van u en ons, anders kunnen wij tenminste moeilijk inzien waarom men nu speciaal de protestantse vervoerders in een aparte organisatie moet verenigen. Welnu, het officieel orgaan van deze bond, „De Vrije Vervoerder”, geeft daarop een antwoord:

„De oplossing van vraagstukken, waarmede het beroepsvervoer te maken heeft, houdt – zeker voorzover zij van beslissende betekenis zijn voor het voortbestaan van de particuliere bedrijfstvorm nauw verband met onze levensbeschouwing. De strijd die wij als christelijke organisatie voeren is een rechtsstrijd. Neutraliteit betekent ten diepste kleurloosheid. Wie vanuit deze basis zijn belangen verdedigd wil zien, stelt zich voortdurend bloot aan opportunistische en waan van de dag. Hij snijdt zich af van alle verbanden van het breedvertakte geestverwante organisatieleven op levensbeschouwelijke grondslag.”

Iemand, die zijn belangen als beroepsgoederenvervoerder – kunt u zich iets prozaïscher voorstellen? – verdedigd wil zien door een organisatie waarvan de voorzitter de bovenstaande inhoudsloze frasen uit, sluit zich af van al zijn verbanden met het zo rijk geschakeerde geestelijk leven in ons land. Zelden hebben wij namelijk een rechtstreekser pleidooi gelezen om zich maar dan ook op geen enkel terrein meer met de medemens te bemoeien. En afgezien daarvan, is het genoemde vraagstuk van de particuliere bedrijfstvorm een bij uitstek politiek probleem; socialisten en liberalen bijvoorbeeld zouden daar verschillend over kunnen denken, maar van enige tegenstelling tussen christenen en niet-christenen ten aanzien van dit probleem – dat men nu juist zo belangrijk acht in „de strijd die wij als christelijke organisatie voeren” – is ons nooit iets gebleken. Wij signaleren dus een volslagen nutteloos zich terug-trekken binnen de veilige omheining van het eigen zuiltje, dat zelfs de belangenstrijd die men zegt te willen voeren, wel eens danig zou kunnen vertroebelen.

Naar uit een verslag in de „Goudsche Courant” blijkt,

heeft de theoloog dr. H. Berkhof in Gouda gesproken voor het comité „Christendom en wetenschap” over het onderwerp: „Gods hand in de geschiedenis”. Wij citeren uit dat verslag:

„Sprekende over enige lijnen Gods in de geschiedenis van de laatste tijd, noemde hij allereerst de kracht der Christelijke zending, die de levenspatronen in de wereld van het naturalistisch heidendom heeft omgezet (...) Negatieve tendensen zijn dan de toenemende onkerkelijkheid en de macht van communisme en atoom. Maar Hitler was weer het door God gebruikte middel om de Joden naar Israël te doen terugkeren.”

Bij het lezen van deze laatste zin hebben wij onze ogen uitgewreven, maar misschien behoren wij nog tot die „naturalistische heidenen”; wie weet, in de ogen van dr. Berkhof is alles mogelijk.

In de „Nieuwe Rotterdamse Courant” van 30 mei j.l. lezen wij het volgende bericht:

„Op uitnodiging van José Solís Ruiz, die als secretaris-generaal van de Falanga zitting heeft in het Spaanse kabinet en als zodanig ook deel uitmaakt van de Cortes, zal een groep Nederlandse Tweede-Kamerleden Spanje bezoeken. Een desbetreffend bericht van het A.N.P. spreekt van een „informeel studie- en informatiebezoek”. Men zal „moderne inrichtingen op industrieel en landbouwkundig gebied” in de buurt van Sevilla en Badajoz bezoeken en in Madrid „een aantal vraagstukken, alsmede de sociaal-economische problematiek” bespreken.

Het gezelschap Kamerleden, dat maandag zal vertrekken en een week later hoopt terug te keren, zal bestaan uit de K.V.P.’ers dr. W. J. Schuyt, Th. D. J. M. Koersen, dr. ir. C. J. van Meel en W. J. G. Peters, de liberaal mr. F. G. van Dijk, de a.r. A. W. Biewenga en mr. dr. J. Meulink en de c.h. C. F. Van der Peijl. De heer Schuyt zal als voorzitter van het gezelschap optreden. De commies-griffier mr. G. M. A. M. Huigens zal als secretaris in de groep meegaan.

Leden van de fractie der P.v.d.A. hebben niet van de uitnodiging gebruik willen maken.”

Dat was niet alleen heel verstandig van die P.v.d.A.-fractie, het lijkt ons ook de enig juiste houding, als men als parlementslid wordt uitgenodigd door een fascist om de zegeningen van het fascisme, waarmee wij in Nederland zelf al voldoende kennis gemaakt hebben, te komen bezichtigen, hoe „informeel” dan ook. Over de sterke K.V.P.-afvaardiging in deze delegatie willen wij maar liever helemaal niets zeggen,

en de beide protestante partijen weten een dergelijk bezoek, ondanks de vervolging van hun geestverwanten in Spanje, waarschijnlijk nog wel onder te brengen onder het hoofd „christelijke politiek”, een term waar toch niemand iets van begrijpt. Wij spreken er echter onze teleurstelling over uit, dat ook een liberaal heeft gemeend van deze uitnodiging gebruik te moeten maken, niet alleen omdat wij menen dat dit strijdig is met de opvattingen over de vrijheid en de rechten van de mens die in V.V.D.-kring leven, maar vooral omdat er in Spanje behalve de socialisten en de protestanten, nog wel andere mensen van de fascistische dictatuur te lijden hebben. Het is ons onbegrijpelijk hoe men als volksvertegenwoordiger met de onderdrukkers van een ander volk kan gaan spreken, die de – laten wij hopen laatste – representanten zijn van een systeem waarmee wij zelf nog zo weinig jaren geleden in een strijd op leven en dood waren gewikkeld.

Vlaardingen gaat de bouw van kerken subsidiëren, lezen wij in „Het Vrije Volk”. Nu kan men over de wenselijkheid van overheidssubsidie voor dit doel verschillend oordelen (de V.V.D.-fractie in de gemeenteraad bracht op grond van de liberale beginselen principiële bezwaren naar voren), maar als het dan al zover komt, doet het ons hart goed te constateren, dat toch niet overal de buitenkerkelijken als derderangs burgers worden beschouwd. De gemeenteraad van een toch overwegend christelijke stad als Vlaardingen, besliste namelijk, dat

„De nieuwe regeling ook van toepassing (is) op verenigingen of genootschappen, die geen kerkgenootschap zijn, maar toch voor de verwezenlijking van hun doelstelling over soortgelijke gebouwen als kerkgebouwen dienen te beschikken.”

Dat zou vanzelfsprekend moeten zijn, maar dat is het in ons land helaas niet. Daarom past een pluim op de hoed van vooral de christelijke gemeenteraadsleden in die kleine stad, die hun geloofsgenoten in den lande zo’n goed voorbeeld hebben gegeven

van wat verdraagzaamheid nu eigenlijk inhoudt.

Want verdraagzaamheid is in ons kleine landje met zijn grote verscheidenheid van opvattingen, een geestelijke noodzaak, een noodzaak die lang nog niet door iedereen wordt gevoeld, getuige de woorden die ds. O. G. Bunjes op Koninginnedag in Almelo sprak, op een bijeenkomst waarvoor de gehele burgerij was uitgenodigd en waar verschillende sprekers het woord voerden. In het verslag dat het „Dagblad van het oosten” van zijn toespraak publiceerde, lezen wij dat de dominee opmerkte:

„Voor gehoorzaamheid aan God en de vrijheid van geweten heeft Prins Willem van Oranje gestreden en daardoor is er hier plaats voor Joden en Christenen.”

Mocht men nu denken, dat hij de buitenkerkelijken alleen maar heeft vergeten te noemen, maar dat die „vrijheid van geweten” dat wel voldoende impliceert, lees dan verder de „bede” die ds. Bunjes aan zijn dank aan – ook onze – koningin toevoegde:

„Heer laat koningin Juliana mens in ons midden zijn, laat van het menselijke in haar regering iets bekend worden van Uw koningschap. Dan worden wij bewaard voor het heidendom.”

De heiden die uw redacteur in de ogen van ds. Bunjes ongetwijfeld is, maakt er toch wel ernstig bezwaar tegen, dat dergelijke woorden bij de viering van een nationaal feest worden gezegd.

Wij komen nog even terug op onze onlangs in deze rubriek geuite kritiek op enkele Prisma-boekjes, een kritiek die wij aan „Het Vrije Volk” hadden ontleend. Deze blijkt namelijk ten aanzien van prof. Kühn’s „Der Aufstieg der Menschheit” niet houdbaar te zijn. Uit de over de wijzigingen met de auteur gevoerde correspondentie, die ons door de uitgeverij ter inzage werd gegeven, moeten wij concluderen, dat er van vervalsingen in de tekst geen sprake is, daar de veranderingen na overleg met prof. Kühn zijn aangebracht. De uitgeverij betreurt het met de schrijver van „Flight into Space” niet in contact te zijn getreden over enkele wijzigingen die zij minder essentieel achtte.

Nacht in juli

De sterren aan de hemel geven toe
dat ik vannacht de juiste stappen doe,
ik heb het bed, de kamer en het huis verlaten
en spoed mij opgeruimd door ingeslapen straten,
ik laat mijn dagdroom die het niet kan laten
nog na te blijven gonzen laat ik praten,
ik hak de straatweg in de pas, ik ben niet moe,
ik ga naar gras en water, naar niets en niemand toe.

Uit: J. B. Charles, Gedichten, Amsterdam
(De Bezige Bij) 1957.

Bevolkingsproblemen en geboorteregeling

De conferentie te Doorn van 22 maart 1959 heeft geleid tot een opmerkelijke polemiek tussen Prof. Fahrenfort en de heer Juliard in de kolommen van Mens en Wereld (zie: M. en W. van 11 april, 9 en 23 mei en 6 juni 1959). Op een of andere wijze breekt in die gedachtenwisseling een zekere onbevredigdheid door, waarvan de oorzaak niet aan het licht komt. In elk geval heb ik op die conferentie zelf dat gevoel gehad, dat men eigenlijk niet de kern der zaak te raken wist. Ik moge daarom een opmerking, welke ik ter conferentie maakte, hier herhalen en nader uitwerken.

Prof. Fahrenfort wil – blijkens zijn artikel van 9 mei jl. – de zaak van de praktische kant benaderen: de gevaarlijke toestand onderkennen en de mogelijkheden zoeken om dit gevaar het hoofd te bieden. Het is nu juist deze praktische oplossing, die niet tot haar recht wilde komen. En de oorzaak is m.i., dat men het probleem niet juist stelde.

Humanisten zijn het er over eens – en confessionelen zullen zich er steeds meer en meer mee kunnen verenigen – dat de wereld overbevolkt dreigt te raken. Inderdaad schijnt de kinderbeperving de logische oplossing van dit probleem te zijn, ten minste in theorie. De vraag is nu, hoe men deze oplossing praktisch in praktijk zou moeten brengen.

Want wij zoeken niet naar de *techniek*, die een bepaald echtpaar dient toe te passen om een vastgesteld aantal of in het geheel geen kinderen te krijgen; daarvan zijn wij wel op de hoogte. Maar wij vragen naar de *methode* om alle echtparen ter wereld te bewegen tot medewerking aan de beperking van de bevolking. In de discussies is slechts het onderscheid naar voren gekomen tussen de methode van de overheidsdwang en de methode van het wekken van verantwoordelijkheidsbesef bij de echtgenoten.

Overheidsdwang?

Hoewel de overheidsdwang op dit gebied een m.i. voor humanisten onaanvaardbare aantasting der persoonlijke vrijheid moet betekenen, bleken sommige deelnemers aan de conferentie toch een dergelijke maatregel voor te staan. Uitgaande van de gedachte, dat een deugdelijke wetgeving niet alleen rechtvaardig en zinvol moet zijn

doch tevens ook doelmatig gehandhaafd moet kunnen worden, vraag ik mij af, hoe men een regeling anders zou kunnen ontwerpen dan met de sanctie, dat de „verboden kinderen” om het leven gebracht zullen worden. Of de voorstanders ook deze consequentie wensen te accepteren, waag ik te betwijfelen.

Anderzijds kan ik mij niet een verantwoordelijkheidsbesef voorstellen, dat in de situatie, waarin de voorwaarden voor gezinsuitbreiding worden geschapen, een echtpaar weerhouden kan om de voorgenomen handelingen te verrichten. Men kan met verantwoordelijkheidsgevoel nu eenmaal niet alles overspannen en het wereldprobleem van de overbevolking ligt wel heel erg ver weg van de zeer persoonlijke en intieme probleempjes, die in liefdesbetrekkingen primair zijn. Maar bovendien – zelfs al zou het menselijk geweten in die situatie in staat zijn dat verband te leggen – welke norm zou iemands geweten moeten voorzien van het besef omtrent *het aantal* kinderen, dat hem geoorloofd is te bezitten? Wie of wat zou voor bepaalde echtgenoten het indexcijfer moeten bepalen, dat voor hun gezin het maximum aan-geeft? Hier ligt het praktische probleem; want zolang het verwekken van wettige kinderen niet verboden is (en zover gaan de gedachten blijkbaar nog niet), kan ook de meest gewetensvolle mens van oordeel zijn, dat ééntje meer geen kwaad kan; dat ene kind legt ook inderdaad geen gewicht in de schaal, maar als alle echtparen gewetensvol zijn en ééntje meer toelaatbaar achten, komt de wereldbevolking toch over de schreef.

Men dient immers goed in te zien, dat het *niet* gaat om de echtparen, die om persoonlijke – economische of medische – redenen hun kinderaantal *willen* beperken of die het om welke reden dan ook *welletjes vinden*.

Waar het om gaat

Het gaat om de vele echtparen, die graag een groot gezin hebben, eenvoudig omdat zij zich daarbij gelukkig voelen. Hiermede wil ik niet beweren, dat de wereldbevolking maar te gronde moet gaan aan het „egoïsme” van de ouders van grote gezinnen. Ik wil slechts betogen, dat

ver meer kan zijn, waarop de aanhangers van het „allen onverdeeld naar de algemene school” hun toevlucht zullen zoeken in de algemene... bijzondere school.

Denk niet, dat ze dat niet zouden kunnen!”

Met andere woorden: de geest, waarin opgevoed zal worden, gaat als het er op aankomt de betekenis van de organisatievorm te boven. Dat hier de functie van de openbare school als vluchtheuvel onbesproken bleef, is uiteraard ook van Praag niet ontgaan. Dit aspect is een reden temeer alsnog te hopen dat met eerbiediging van het verschil in uitgangspunten, een gemeenschappelijk aanvaarde vorm te verwezenlijken blijkt.

S. B.

„Zie voor I: Mens en Wereld van 6 juni '59”

het ten enen male onmogelijk is, een werkzame ethische norm te vinden. Dat wil zeggen, dat de voorstanders van het wekken van verantwoordelijkheidsbesef of het probleem niet zien of de realiteit niet erkennen.

Alles wat gezegd en geschreven wordt over Ogino-Knaus, over anti-conceptionele middelen, over kinderbijslag en kinderaftrek en over verouderde christelijke dogmata raakt de kern van deze zaak niet. Wij behoeven ons niet druk te maken over de *onvrijheid* van de mensen om hun kindertal te *beperken* want de vrijheid daartoe zal de wetenschap en de moraal en ook het aanpassingsvermogen der kerken hun wel geven. Waarover wij ons hebben te verontrusten, is de *dreigende onvrijheid* der mensen om naar believen kinderen te *verwekken*.

Want, als de overbevolking voor de deur staat, dan zullen de overheden door de nood gedwongen worden tot verbodsbepalingen, die dan alleen met onmenselijke sancties kunnen worden gehandhaafd. Daar ligt het beklemmende probleem, dat op de conferentie niet wilde los komen. Maar laten wij het een andere keer dan ook daarover hebben.

MR. F. DOELEMAN

Hermann Hesse

Chinese legende

Van Meng Hsie wordt verhaald:

Toen hem ter ore kwam, dat de jonge kunstenaars zich de laatste tijd oefenden in het op hun hoofd staan om een nieuwe wijze van zien te beproeven, onderwierp Meng Hsie zich eveneens dadelijk aan deze oefening en nadat hij het een poosje geprobeerd had, zei hij tot zijn leerlingen: „Nieuw en schoner ziet de wereld mij in het oog, wanneer ik op mijn hoofd ga staan”.

Dit werd rondverteld en de vernieuwers onder de jonge kunstenaars beroemden zich niet weinig op de bijval die hun pogingen bij de oude meester vonden.

Daar deze als weinig spraakzaam bekend stond en hij zijn leerlingen meer door zijn aanwezigheid en voorbeeld dan door het onderwijs opvoedde, werd van elk van zijn schaarse uitspraken nota genomen en ieder ook verder verbreid. En nu werd, spoedig nadat deze woorden de vernieuwers verrukt, doch vele ouderen bevreemd, ja zelfs vertoornd hadden, weer een uitspraak van hem bekend. Hij heeft, zo vertelde men, zich onlangs zo uitgesproken:

„Hoe goed, dat de mens twee benen heeft! Het staan op het hoofd is voor de gezondheid niet bevorderlijk en wanneer iemand, die op zijn hoofd staat, zich weer opricht, dan lijkt de wereld hem, die op zijn voeten staat, dubbel zo schoon”.

Aan deze woorden van de meester ergerden zich zowel de jongeren, die op hun hoofd plachten te staan en die zich verraden voelden, als de mandarijnen. „Nu” zo zeiden de mandarijnen „beweert Meng Hsie dit en morgen het tegenovergestelde. Er kunnen echter toch onmogelijk twee waarheden zijn. Wie kan deze dwaas geworden oude man dan nog ernstig nemen?”

De meester werd bericht hoe de vernieuwers en de mandarijnen over hem spraken. Hij lachte slechts. En daar de zijnen hem om een verklaring vroegen, zeide hij: „Er is een werkelijkheid en daaraan is niet te tornen. Waarheden echter, dus in woorden uitgedrukte meningen over het werkelijke, zijn er talloze en elk is even waar als onjuist.” Tot verdere verklaringen konden zijn leerlingen hem, hoeveel moeite zij zich daarvoor ook gaven, niet bewegen.

(Vertaling P. Krug)

Slot van pag. 1)

met name verdedigt hij nogmaals zijn idee van de algemene school: deze dient niet te staan in het teken van de ontmoeting met de bijbel alleen, maar in het teken van de ontmoeting der levensovertuigingen.

Als het bereiken van die geestelijke sfeer niet nagestreefd wordt, zal de openbare school steeds meer in een impasse terecht komen. En dan volgt zijn waarschuwend slotwoord:

„Wat professor Idenburg doet, is naar mijn eerlijke overtuiging dynamiet leggen onder de fundamente van de openbare school. Misschien zal het in werkelijkheid zijn kant opgaan en niet de mijne. Ik weet het niet. Maar wel weet ik, dat in dat geval het ogenblik niet

Tsjecho-Slowakije-1984 (I)

„Welkom in Tsjecho-Slowakije” staat er in minstens vijf talen, waaronder Nederlands, aan de grens tussen Duitsland en Tsjecho-Slowakije. Het is ongetwijfeld een goed gemeende opmerking, doch ze staat in wel schril contrast met de eenzame grenspost en de somberkijkende douanebeambten, geflankeerd door tankversperringen („asperges”), wachttorens en prikkeldraadruiters. Enfin, we steken de wens in onze zak en trekken het grensgebied in, het landschappelijk zeer fraaie Böhmerwald. De boerderijen zijn echter erg verwaarloosd en vervallen.

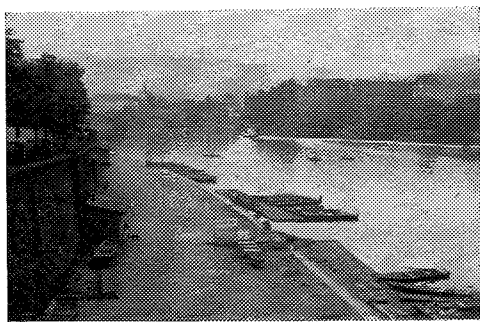
Dit gebied, dat een onbewoonde zone langs de grens van vijf km heeft en een zone van ongeveer vijftien km, waarvoor, naar onze gids mededeelde, de Tsjechen een speciaal visum behoeven, is vroeger namelijk bewoond door Duitsers, die na de oorlog uit het land gezet zijn, tenzij ze zich in de oorlog uitdrukkelijk anti-nazi betoond hebben en daarna Tsjech wilden worden. Een groot aantal zeer welvarende boerderijen kwam zodoende vrij, meer dan de Tsjechen konden opvullen, waardoor ze ten prooi vielen aan weer en wind. De wel bewoonde boerderijen kampen vaak met een groot tekort aan werkkrachten, waardoor niet veel aandacht kan worden besteed aan de „make up” ervan.

Het is een akelig gezicht enkele vervallen krotten tezamen te zien staan met grote luidsprekers erop gericht. Het doel is duidelijk: bij de staatsgreep in 1948 hebben ze een belangrijke rol gespeeld. Nog schallen ze van propaganda en marsmuziek, hoewel we ze meest dreigend-stil hebben aangetroffen. Toen we echter onze (officiële) vrouwelijke gids vroegen, waarvoor ze dienden, antwoordde ze: „O, om bijvoorbeeld een tbc-inenting voor de volgende dag aan te kondigen.” Het is trouwens door het gehele land zo: waar maar drie huizen bij elkaar staan – luidsprekers, in Praag, aan de prachtige barokgevels – luidsprekers. (deze dateren trouwens nog uit de Duitse tijd). Een trouwe compagnon van de luidspreker is de slogan en niet te vergeten de rode ster, alles uitstekende propagandamiddelen, maar tegen het regime mijns inziens.

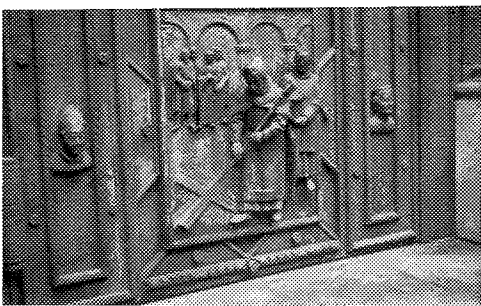
Prachtige stad

Praag is en blijft een prachtige stad. Het is een magnifieke gewaarwording over de oude, een halve kilometer lange, uit 1390 daterende Karelsbrug langs het boven de stroomversnellingen van de Moldau gebouwde huis van Smetana te wandelen naar het oudste gedeelte van Praag, de Kleine Zijde. Gelukkigwijze heeft de stad van de oorlog niet veel te lijden gehad, slechts het dertiende-eeuwse gotische stadhuis is gedeeltelijk met enkele aangrenzende huizen tijdens de bevrijding verwoest.

Toch is het de vraag, of de atmosfeer in de stad dezelfde is gebleven als vóór de oorlog. De mensen gaan anders gekleed, het is „bon ton” voor de heren om met open kraag te lopen;

De Moldau bij Praag

Deur van de Praagse St. Vituskathedraal (uit 1929...)

slechts de oudere heren dragen een das. De dames gaan eenvoudig, doch smaakvol gekleed. Allen vertonen dezelfde vermoeide gelaatsuitdrukking, alsof men geen greintje plezier in het leven meer heeft. Overal ziet men de smakeloze communistische propagandaplakaten, de aankondigingen van „neutrale” zaken, zoals dansuitvoeringen of films zijn daarentegen artistiek zeer verantwoord.

De gevels van de grote woonhuizen, die zonder uitzondering alle staatsbezit zijn, hebben hier en daar wel een verfle nodig. Aan de andere kant wordt er voor de gebouwen, die als cultuurmonumenten beschouwd worden, zeer goed gezorgd. Aan de gevel van de Sint Vituskathedraal bijvoorbeeld, op het Hradcany (de burcht van Praag, waar ook het presidentieel paleis is), worden nu nog steeds van zeer goede smaak getuigende beeldhouwwerken toegevoegd. Dit alles wordt bekostigd door het ministerie van religieuze aangelegenheden, waar ook de kerkelijke functionarissen door benoemd en betaald worden.

De stad wordt behalve door de burcht beheerst door het kolossale Stalinmonument op de linkeroever van de Moldau. Onze gids wees ons er op met een lachend gezicht. „Waarom lacht u?” vroegen we. Even stotterde ze en zei toen: „Omdat we het zo lelijk vinden.” Over de maarschalk zelf durfde ze kennelijk niets te zeggen.

Communistisch bolwerk

De Praagse Karelsuniversiteit wordt als grondig communistisch bolwerk druk bezocht door studenten uit Afrika en Azië. Zo hebben we Indonesische studenten aangetroffen, die de Nederlandse universiteiten op last van hun regering hebben moeten verlaten. De studenten hebben in het algemeen geen eigen „kast”, maar zijn ondergebracht in grote studentenblokken, waar ze meest met zijn drieën op één kamer wonen. Van studeren komt daar natuurlijk weinig, maar daar zijn de bibliotheken voor.

Die drie studenten zijn van eenzelfde studierichting en van eenzelfde jaar; van hen wordt verlangd gemeenschappelijk te studeren en samen scripties etc. te schrijven. Alle studenten zijn verenigd in één studentenvereniging, die sportwedstrijden, feesten en uitwisseling met het buitenland organiseert (hoofdzakelijk met Polen en de Sovjet-Unie). Aparte studentenclubs zijn verboden. De studenten eten in enkele mensae, die er zeer verzorgd uitzien en tegen een zelfde prijs als bij ons een goede maaltijd leveren. De studenten zijn hierover erg tevreden en ook over de inrichting van hun instituten, die in het algemeen zeer modern is (iets, wat wij van de onze nu niet bepaald kunnen zeggen). Voor de universiteiten wordt dus kennelijk veel geld uitgegeven, evenals voor de eveneens „geleide” kunst.

(Vervolg op pag. 5)

Schijvenschouw

Bartoks vioolconcert, spiegel van onze tijd

Hedendaagse muziek is bij het muziekminnend publiek niet al te erg in trek. Dat geldt niet alleen voor de probeersels van de jongste generatie, waarvan dikwijls niemand nog met zekerheid kan zeggen of ze genoeg echte muziek bevatten om enige tijd te kunnen trotseren. De ontwikkeling is zo snel gegaan, dat een heel groot deel van het publiek ook niet wil luisteren naar die muziek van oudere tijdgenoten, die door de muzikaal meer ontwikkelden algemeen als meesterwerk wordt beschouwd.

Dat men bijvoorbeeld het Vioolconcert van Bartok zo zelden in de concertzaal hoort, is wel uitsluitend aan deze omstandigheid te wijten. Noch uit een oogpunt van virtuositeit, noch in muzikale waarde immers doet het ook maar enigszins onder voor concerten als die van Mendelssohn en Brahms, die samen zo ongeveer de helft uitmaken van de concerten die violsolisten bij onze orkesten plegen te spelen.

Dit is begrijpelijk: zowel de concertgevende organisaties als de solisten houden van succes. Ook van het publiek kan men begrijpen dat 't liever naar Bruch luistert: diens fameuze romantische Eerste Vioolconcert kent men immers op zijn minst in grote trekken en daardoor alleen al spreekt het de luisteraar gemakkelijker aan en maakt het eerder emoties los.

Het is echter de moeite vele malen waard, zich ook het concerto van Bartok eerst in dezelfde grote trekken en vervolgens liefst helemaal eigen te maken. Het is een van de werken uit diens rijpste en innerlijk rijkste levensperiode. De spanningen, die het oproept, zijn niet de romantische spanningen tussen droom en werkelijkheid die Brahms, Mendelssohn en Bruch kenmerkten. Het zijn de psychologische spanningen van onze eigen tijd. Als we deze muziek ons geestelijk eigendom aan het maken zijn, herkennen we vaak met een schok onszelf.

Evolutie gevolgd

Bartok bereikt dit wonder met zuiver muzikale middelen. Hij beheerst het contrapunt als Bach, de vorm als Beethoven en de instrumentatie als Strauss en Ravel. Hij heeft de evolutie van de muziek volledig kunnen meemaken, zonder revolutionair te worden. De krachtige eigen persoonlijkheid van deze Hongaar, die in 1945 in moeilijke omstandigheden in de Verenigde Staten stierf, uit zich in vormen die ieder muzikaal enigszins gevoelig mens kan „begrijpen”, als hij vaak genoeg de gelegenheid tot luisteren krijgt.

Dit nu is mogelijk, vooral sinds de opname van Isaac Stern met het Newyorks Filharmonisch Orkest onder Bernstein is verschenen. In tegenstelling tot eerdere opnamen vat Stern het werk niet als een muziek vol problemen op, die subtiel en voorzichtig moeten worden uiteengezet, maar als een vioolconcert. Van de viool uit, die hij volmaakt bespeelt, benadert hij via de noten de muziek die daarachter ligt. Dit is virtuositeit met een, de uitvoerder alleen diep in zijn muzikale ziel bewuste, hogere zin.

Bovendien is de geluidskwaliteit van deze Fontanaplaat (699 020 CL) bijzonder goed. Ze geeft dan ook een uitgezochte gelegenheid, te leren verstaan wat Bartok bedoelde toen hij van de componisten van zijn eigen generatie schreef: „Wij moeten op een niveau komen, waarvanaf we op alle dingen met nuchtere rust en volledige gelatenheid kunnen neerzien!” De plaat wordt gecompleteerd door de Tzigane van Ravel.

Van zijn Vioolconcert af kijken we, als we het goed leren kennen, op ons zelf neer. Een belevenis, die in de muziek alleen tijdgenoten ons volledig kunnen mogelijk maken.

JAMES SUTTROP

Jezus van Nazareth

historie of overlevering?

De Jezus van Nazareth die als Messias optrad, de zedenleer van het Koninkrijk Gods verkondigde, het koninkrijk der hemelen op aarde grondvestte en stierf om zijn werk te wijden, heeft nooit bestaan," zo rekende Albert Schweitzer in 1906 in zijn standaardwerk over de onderzoekingen naar het leven van Jezus af met Jezus als historische figuur. Inderdaad is ondanks alle onderzoekingen en tekstkritiek de verhouding tot Jezus zuiver mystisch, zijn persoon een „onuitsprekelijk geheim" gebleven en omtrent 1936 kent men aan de vraag of hij al dan niet bestaan heeft betrekkelijk weinig wetenschappelijk belang meer toe.

Als een donderslag bij heldere hemel kwam dan ook in 1947 de ontdekking van de „Boekrollen van de Dode Zee". De vondst van enkele oudtestamentische teksten en commentaren en van een aantal niet-bijbelse vóórchristelijke geschriften die deels woordelijk, deels naar de inhoud overeenkwamen met de basis van de christelijke leer, het Nieuwe Testament. Men vond dit alles aan de Westkust van de Dode Zee in de woestijn van Judea, in de nabijheid van de ruïnes van het klooster van Qumran dat omtrent het begin onzer jaartelling waarschijnlijk bewaard is door de strenge sekte der Essenen.

Duidelijk blijkt uit een deel van deze boeken de overeenkomst tussen de gebruiken van deze Essenen en die van de volgelingen van Jezus, treft vooral daar ze zo radikaal afwijken van de Joodse opvattingen. Schokkender was echter de overeenkomst die aan het licht trad tussen de Esseense „leraar der rechtvaardigheid" en Jezus. Beiden predikten deemoed, naastenliefde, kuisheid, gehoorzaamheid aan de wetten van Mozes, beiden heetten zij de verlosser der wereld, de uitverkorenen, beiden kwamen zij in conflict met de priesters en werden zij veroordeeld, alleen ging de leraar der rechtvaardigheid Jezus een kleine 95 jaar in de geschiedenis voor.

Poging tot verklaring

Men wil deze overeenkomsten wel verklaren door aan te nemen dat Jezus via Johannes de Doper bekend was met de leer der Essenen. Andere theologen verklaren de parallellen door een samengaan van Essenen en Christenen omtrent het jaar 70, van welke tijd ook de eerste berichten over Jezus dateren.

Het is wel komen vast te staan dat deze bronnen over Christus, zelfs de niet-christelijke, alle min of meer gekleurd zijn. Van de vijf niet-christelijke bronnen zijn er drie te summier om waarde te hebben en is er een, de Joodse Talmood, waarin Jezus' werken als hekserij worden veroordeeld, wel bijzonder tendentius. Na nauwkeurig onderzoek is komen vast te staan dat ook het laatste bericht, een mededeling uit

(Slot van pag. 4)

De enige zaken, die, voorzover we hebben kunnen nagaan, goedkoper zijn dan bij ons, zijn tramtarieven (een tramritje van de éne naar de andere kant van „zlata Praha" (gouden Praag, één miljoen inwoners) kost 10-15 cent) en woninghuren, hoewel er woningnood heerst als bij ons. Alle huizen, waar meer dan één gezin in kan wonen, zijn na de oorlog onteigend. De vroegere bezitters moeten dus nu huur voor hun eigen huis betalen en ontvangen als dank een (kleine) bijdrage van de staat voor onderhoud.

A. NIEUWLAND

95 van de Jood Flavius Josephus, die men aanvankelijk boven verdenking achtte, reeds in het oudst bekende afschrift (de werken van de kerkvader Eusebios) van ± 320) door christelijke handen verminkt is en dus historisch weinig betrouwbaar kan zijn.

De geleerden staan verder slechts christelijke bronnen ten dienste. Om uit de veelheid van (elkaar dikwijls tegensprekende) berichten althans enige betrouwbare gegevens te putten, dient men zich drie dingen te realiseren: de situatie van het Joodse volk tijdens het optreden van Jezus en het ontstaan der Evangelien, het ontstaan en de lotgevallen van de christelijke berichten over Jezus en de maatstaven, gehanteerd bij de kanonisering dezer teksten.

De tijd was rijp

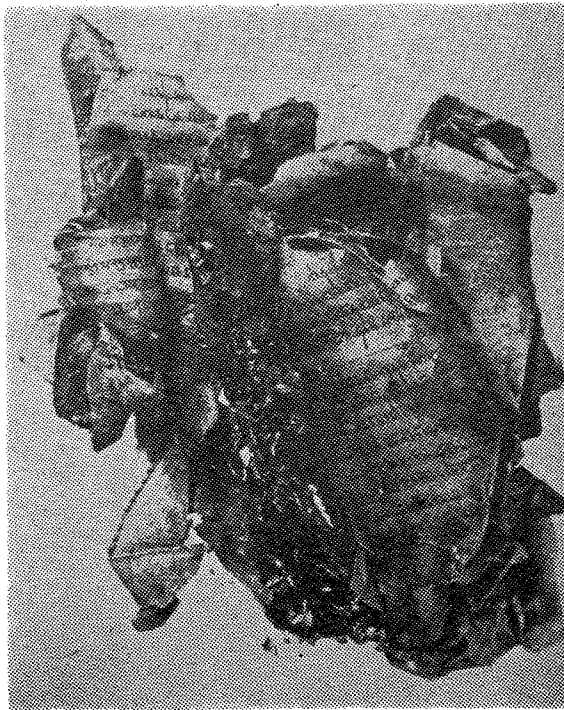
De Joden, die omtrent Christus' geboorte al sinds eeuwen de ene onderdrukker plaats hadden zien maken voor de andere, achtten in hun onvoorwaardelijk geloof in Jaweh de tijd zeker rijp voor de komst van een verlosser, zo vaak geprofeeteerd voor het moment waarop geen an-

Het Duitse geïllustreerde blad „Der Spiegel" bevatte onlangs een belangwekkend artikel over de veelomstreden vraag naar de historiciteit van de Christusfiguur. Het leek ons belangrijk genoeg om het in de vorm van een uittreksel onze lezers voor te zetten.

dere uitkomst mogelijk was. Na de verwoesting van de tempel te Jeruzalem in de Joods-Romeinse oorlog (66-70) begonnen de Christenen in de geschiedenis door te dringen. Ten behoeve van de Christen-gemeenten die nu overal als paddestoelen uit de grond komen, worden die teksten gecompileerd waarvan een gedeelte thans het Nieuwe Testament uitmaakt. Het dient vooropgesteld dat geen der auteurs Jezus persoonlijk gekend heeft, geen van hen is identiek met een der apostelen.

Het oudste evangelie, dat van Marcus, is op zijn beurt het voorbeeld geweest voor de schrijvers van het Mattheus- en het Lucasevangelie. Daarnaast hadden deze de beschikking over een later verloren gegane verzameling spreken waaruit o.a. de zaligsprekingen geput zijn. Het vierde evangelie is aanvankelijk ouder, men plaatst het tussen 100 en 125. De schrijver veronderstelt bij de lezers de drie andere, synoptische, evangeliën bekend. De overeenkomst tussen het evangelie, de openbaring en de brieven van Johannes enerzijds en de bij Qumran opgegraven Esseense teksten anderzijds maakt in veler ogen het contact tussen Johannes en de Essenen meer dan waarschijnlijk.

Daar zich in de boekenverzamelingen der Christenen ook vele voor het nageslacht vastgelegde legenden bevonden en er bovendien bij het voortdurend overschrijven vele verschrijvingen, toevoegingen en verkortingen voorkwamen, gevoelde men al spoedig behoefte aan een kanonisering waarbij bepaald werd welke geschriften (en in welke lezing) er als betrouwbaar beschouwd moesten worden. Er is dan ook al in de tweede eeuw sprake van kanoniseringen; de kerkvader Papias vertelt hoe eens tot dat doel de rollen onder een altaar gelegd werden, opdat de

Fragmenten van de in 1947 ontdekte boekrollen van de Dode Zee.

geïnspireerde, de echte zich daarop zouden leggen, hetwelk (volgens Papias) door sterk bidden ook werkelijk bereikt werd.

Grote verschillen

In de thans kanonieke evangeliën zijn al aanzienlijke verschillen. In Mattheus bijv. wordt de afkomst van Jezus' stiefvader Josef tot David teruggeleid om aan de woorden der profeten te voldoen. Waarschijnlijk om dezelfde reden spreekt hij van andere plaatsen waar Jezus zijn werken verricht zou hebben. Opvallend is dat in het oudste, het Marcusevangelie, noch van onbevleete ontvangenis, noch van herkomst uit het geslacht Davids sprake is. Het is duidelijk dat, waar reeds de mededelingen der evangelisten tendentius waren, er een veelheid van interpretaties ontstond. Naast elkaar kreeg men een Griekse, een Latijnse en een Syrische kanon en men betwistte elkaar de ware leer. Maar ook om politieke redenen werd er gewikt en gewogen hoe men teksten moest interpreteren. Zo door Constantijn de Grote, die omstreeks 300 het christendom tot staatsgodsdienst verhief en in ruil daarvoor de „driemaal zalige heerser" werd die niemand op aarde boven zich heeft, doch rechtstreeks door God is aangesteld.

Het pausdom zoals wij het nu kennen, is na die tijd ontstaan uit dépit van een opeenvolgend aantal bisschoppen van Rome over het weinige aanzien dat er voor hen overbleef. Door listig gebruik te maken van de verwarring tijdens de volksverhuizing en door grote politieke behendigheid verkregen de bisschoppen van Rome in de 8e en 9e eeuw als paus de erkenning die zij nu genieten.

Strijd der meningen

Het spreekt vanzelf dat het rechtvaardigen van allerlei politieke en religieuze daden door bijbelinterpretatie (ook de christelijke gemeente in Rome grondt zijn afkomst van Petrus op een tekst die weliswaar in de oudste codex voorkomt, maar desondanks om vele redenen verdacht is) de nauwgezette overlevering niet ten goede

(Vervolg op pag. 6)

Julian Huxley over Teilhard de Chardin

Onlangs werd in Parijs een academische zitting gehouden, welke geheel gewijd was aan het werk van de katholieke bioloog P. Teilhard de Chardin S.J. Op deze bijeenkomst werd ook het woord gevoerd door de bekende Engelse bioloog en gewezen voorzitter van de UNESCO prof. Julian Huxley. Uit deze rede bleek, dat de wetenschappelijke inzichten van de katholieke Teilhard de Chardin en van de humanist Huxley zeer veel gemeenschappelijke trekken vertonen. Van de rede van Huxley vonden wij een verslag in de Belgische „Standaard”, waaraan wij het volgende ontleen:

„Toen ik, aldus Huxley, Teilhard de Chardin voor het eerst in 1946 ontmoette tijdens mijn verblijf te Parijs als voorzitter van de Unesco, voelde ik onmiddellijk aan, dat ik in hem niet alleen een vriend maar ook een tochtgenoot in het intellectueel en geestelijk avontuur had gevonden. Ofschoon hij het vraagstuk van de menselijke bestemming benaderd had van het standpunt uit van de Kristenen en van de Jezuïeten en ik van het standpunt uit van de agnosticus en de zoöloog, waren onze opvattingen dezelfde wegen opgegaan en kwamen wij tot verwonderlijk gelijkwaardige konklusies. Dit kwam omdat wij beiden ertoe gekomen waren de menselijke bestemming (d.w.z. de mens, zijn kosmische achtergrond en woonplaats, en hun onderlinge relaties) te beschouwen als een fenomeen — onder zoveel mogelijk aspecten, maar altijd en uitsluitend als een fenomeen, niet als een metafysisch, een etisch of een theologisch probleem.

Langs deze weg benaderd, wordt de mens niet gezien als een schepping, verschillend en gescheiden van de hem omringende natuur, maar als een onderdeel (en als een zeer essentieel onderdeel) van het fenomeen der evolutie. En verstand en geest verschijnen dan niet als een onverklaarbaar epifenomeen of als een bovennatuurlijke injectie, maar als een hoogst belangrijk natuurlijk verschijnsel.

Een der belangrijkste werken van Teilhard de Chardin draagt dan ook als titel: „Le Phénomène humain” (in het Nederlands verschenen onder de titel: Het verschijnsel mens, Het Spectrum, Utrecht-Antwerpen) Handelend over dit boek verklaarde Julian Huxley: „De kracht en zuiverheid van Pater Teilhards gedachte en uitdrukking, in vruchtbare verbinding met zijn vermogen tot liefdevol begrip voor alle waarden, schonk aan de wereld een voorstelling niet alleen van zeldzame klaarheid, maar ook geladen met dwingende konklusies”.

Wereldbeeld

Huxley beschreef dan op bondige maar zeer akkurate wijze het wereldbeeld dat Teilhard de Chardin in zijn geschriften heeft ontwikkeld, en dat kan herleid worden tot de volgende hoofdstellingen: de wereld vormt een eenheid in ruimte en tijd en moet gezien worden als een enkel en enig evolutief proces. Dit evolutief proces gaat ondanks alle verscheidenheid toch

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

Leden-abonnees in AMSTERDAM kunnen hun adresverandering opgeven aan de Ledenadministratie Amsterdam, Rooseveltlaan 143 II, Amsterdam-Z.

steeds in eenzelfde richting: de geleidelijke doorbraak van de geest die voortdurend aan macht en betekenis tegenover de materie gaat winnen. In dit evolutief proces komen kritische momenten voor, momenten waarop totaal nieuwe eigenschappen in de wereld doorbreken; twee dergelijke kritische momenten hebben zich tot hier toe in de geschiedenis van de kosmos voor zover wij kunnen zien voorgedaan: het ontstaan van het leven en het ontstaan van het zelfbewustzijn en de reflexie in de mens; zo kan men dus drie grote fazen in de wereldgeschiedenis of drie sferen onderscheiden: de geosfeer, de biosfeer en de noösfeer. In het huidige stadium van de evolutie speelt alleen nog de mens een centrale rol waarin het hele evolutieve proces zich concentreert. Het merkwaardige in deze fase is echter dat de mens niet op verdeling en vertakking aanstuurt zoals dit in de wereld van planten en dieren het geval was, maar integendeel aanstuurt op een steeds grotere eenheid. De mensheid vormt een biologische eenheid, die zich vooral op het geestelijke plan ontwikkelt en een steeds grotere geestelijke eenwording in het vooruitzicht stelt. De evolutie moet dus voortaan op het kulturele plan gezien worden en hier speelt de vooruitgang van de wetenschap en van de daarmee verbonden ontwikkeling van de techniek een onvervangbare rol. De geschiedenis van de mens staat nog in haar kinderschoenen en naar alle waarschijnlijkheid zal dit proces van geestelijke eenwording nog vele duizenden en wellicht miljoenen jaren omvatten.

Gelijke inzichten

Julian Huxley legde er de nadruk op hoe hij zelf, ofschoon langs verschillende wegen en geheel onafhankelijk van Teilhard de Chardin tot dezelfde inzichten was gekomen en o.m. reeds in 1914 de idee van de kritische momenten in de evolutie van de kosmos had verdedigd. „Het heeft zijn belang, zo verklaarde hij, te noteren dat twee denkers, waarvan de ene als paleontoloog vertrok uit kristelijke premissen en de andere een biologist die van rationalistische premissen uitging, — hoe beiden ertoe gebracht werden dezelfde verschijnselen als belangrijk te beschouwen en dezelfde algemene konklusies uit de feiten af te leiden, wat erop wijst dat beiden het probleem in eenzelfde geest van onbevooroordeeld realisme hebben benaderd”.

Over „Le Phénomène humain” zegde hij uitdrukkelijk: „The book as a whole is outstanding”, het boek als geheel is merkwaardig, en zijn besluit luidde aldus: „In het Boek der Spreuken lezen wij: Waar geen visie is, daar gaat het volk ten onder. „Le Phénomène humain” geeft ons een nieuwe en levendmakende visie van het proces der werkelijkheid. Pilatus vroeg aan Jezus: Wat is waarheid? Jezus had reeds op deze vraag geantwoord: De waarheid is datgene wat u zal bevrijden. Omdat de visie van Pater Teilhard een ware visie is, daarom zal zij niet alleen verlevendigen, maar ook vrijmaken: zij zal onze verwarde ziel en geest bevrijden van vele angst-aanjagende onzekerheden”. P. K.

(Slot van pag. 5)

kwam. De overweging dat er van tendensloze bijbeloverlevering geen sprake is, heeft vele geleerden ingegeven dat Jezus nooit op aarde is geweest, anderen dat deze vraag onbeantwoord moet blijven, maar ook van ondergeschikt belang is. Toch blijft het onderzoek velen bezighouden en vooral na het vinden van de Qumran-rollen is er weer menige studie verschenen.

Een moderne Duitse onderzoeksmethode tracht, met voorbijzien van de vraag naar de historiciteit van Jezus, door vergelijking van christelijke en wereldse bronnen waarheid en verdichtsel in het Nieuwe Testament te scheiden. Zo is de figuur van keizer Augustus boven alle twijfel verheven. De „ster van Bethlehem” is geïdentificeerd als een conjunctie (de ontmoeting, van de aarde uit gezien, van twee hemellichamen) van Jupiter en Saturnus in het jaar 7 vóór onze tijdrekening, een jaartal dat door theologen om andere redenen ook als geboortjaar van Jezus wordt aangenomen. De kindermoord te Bethlehem wordt nergens vermeld, zeker heeft de erkende wreedheid van Herodes het weven van deze legende in de hand gewerkt. Ook de vlucht naar Egypte is niet bewezen, maar er bevonden zich daar wel vele Joodse politieke vluchtelingen. Was Josef van Davids geslacht dan was de veiligheid van zijn oudste zoon voldoende reden voor de vlucht.

Jezus' wonderdaden

Wat het optreden van Jezus zelf betreft, zijn controverse met de priesters aangaande de sabbathheiliging is aannemelijk, als men de zeer strenge wetten beziet die daarvoor gelden. Zijn

wonderdaden worden in de Talmud door de priesters wel als hekserij veroordeeld, maar niet ontkend; ook zal men vele van zijn in het evangelie vermelde daden symbolisch moeten opvatten. Een groot vraagteken is voor de onderzoekers de intocht in Jeruzalem waar de lijdensstijd geacht wordt te beginnen. Het verlangen van Jezus om de hoogste autoriteiten te dwingen hun houding te bepalen ten opzichte van zijn zaak is een reden die men maar met moeite kan aanvaarden voor een zo hachelijke onderneming, te meer als men weigert aan te nemen dat hij zijn lot zo duidelijk voor ogen had als Marcus ons wil doen geloven. Overigens is aangetoond dat de val van Sejanus, gunsteling van keizer Tiberius, grote politieke onzekerheid veroorzaakte en met name Pilatus in een zeer afhankelijke positie bracht. De hogepriester Kaiphas kon zich het bekend worden van onlusten om een Messias niet permitteren, reden waarom Jezus zo spoedig mogelijk uit de weg geruimd moest worden, ook al schijnt hijzelf het woord Messias niet in de mond te hebben genomen. Mogen enkele feiten historisch aannemelijk zijn, voor het overige blinkt de lijdensgeschiedenis uit door een overvloed van aanhalingen uit profetiewoorden en psalmen, wat de betrouwbaarheid wel op zeer losse schroeven stelt.

Zeer toepasselijk hierop is het woord van de schriftrollencommentator Burrows: „Wie zich door de overeenkomsten tussen gedachte en taal van de rollen van de Rode Zee en het Nieuwe Testament liet verschrikken, was zich de overvloed van parallellen in andere Joodse geschriften niet bewust”. En hij meent te moeten concluderen: „Ongetwijfeld is het christendom het resultaat van een lange voorgeschiedenis, maar daaruit volgt niet dat God daarbij niet in het spel was.”

IK denk er ZO over

Fatsoensrakker contra rioolkruiper

Onder het hoofd „De Moderne Destructieve Kunst” betuigt J. H. Olgers in M. en W. van 9 mei 1959 zijn instemming met het artikel, dat B.C. publiceerde in M. en W. van 28 februari 1959 onder de titel „Fatsoensrakkers en Rioolkruipers”.

Ik kan mij niet onttrekken aan de stellige indruk, dat J. H. Olgers de strekking der verhandeling van B.C. niet heeft begrepen en ik heb het vermoeden, dat B.C. weinig waardering zal hebben voor het hem bereide applaus.

De kritiek van B.C. gold immers *niet* de moderne kunst en evenmin de kunstenaar, die in het riool afdaalt om daaraan de materie voor zijn kunstproduct te gaan ontfangen. Zijn veront-rusting betrof alleen de *eenzijdige* opvatting van de huidige samenleving, dat ware en echte kunst alleen de cloaca kan vertonen en dat zwanen, jasmijnen en veldgodinnen in de kunst steeds een schijnheilige onwaarachtigheid zouden zijn. En in het bijzonder trok hij van leer tegen de „stille terreur”, die vele kunstenaars noopt om zich aan deze maxime te onderwerpen, hoewel hun persoonlijke aard. eigenlijk een andere voorkeur inhoudt.

En nu komt J. H. Olgers hem op de schouder kloppen met de lof, dat hij de artistieke spijker zo stevig op de onreine kop heeft geslagen; al heeft B.C. volgens hem het probleem niet uit-puttend behandeld, hij is het volkomen met hem eens: de moderne kunst is „destructief”; het moderne toneel zet ons weersinwekkende producten voor; mensen „van ontwikkeling” verheffen het vormloze, het walgelijke, het zin-nelozes tot grondbeginsel van de kunst, de ten-denzen in de kunst zijn uitingen van onze zieke tijdgeest; en zo put J. H. Olgers dan het pro-bleem van B.C. dieper uit.

Maar, dit alles heeft B.C. in het geheel niet beweerd en ik verwacht zelfs, dat hij het ook allerminst met deze aanvullingen eens zal zijn.

Onjuiste termen

Nu is het waar, dat lang niet alles wat als „Kunst” wordt aangediend ook inderdaad Kunst is. Maar wat onder „destructieve kunst” moet worden verstaan, is mij niet duidelijk: m.i. kun-nen noch de term „destructief” noch de term „constructief” op het begrip kunst worden toe-

gepast. Voor het overige begrijp ik, dat de kunst in haar moderne vormgeving de heer J. H. Ol-gers niet aanspreekt, hetgeen kan wijzen op een tekortkoming of van de moderne kunstenaar of van de Heer J. H. Olgers. Doch noch in het ene noch in het andere geval komen mij de heftige invectieven, waarmede hij zich tegen dit ver-schijnsel richt, gerechtvaardigd voor.

De kunstenaar, die — zoals B.C. zegt — lijdt aan de dingen, die hij niet verteren kan, zal zich daarvan bevrijden door een of andere kunst-schepping. Hij doet dat niet voor J. H. Olgers of voor iemand anders, niet voor het volk of voor de mensheid, maar alleen voor zich zelf, uit nooddrift. Om dat te kunnen doen, heeft hij een materie nodig, waarin hij zijn innerlijke ont-roering kan verbeelden. En omdat het om die zeer persoonlijke innerlijke gemoedsspanning gaat, is hij ook volkomen souverain om de ma-terie te kiezen, welke hem voor de beoogde vormgeving het meest geschikt voorkomt. Of hij daarvoor een Thessalische idylle kiest, dan wel de perversiteiten van Gomorrha, doet voor de waarde en de echtheid van zijn kunst niet ter zake. De juistheid van die keuze onttrekt zich dan ook aan onze beoordeling en wij hebben dus de aangewende materie in elk bijzonder geval te aanvaarden. Niettemin geeft de constante er-varing, dat in een bepaalde tijd alle kunstenaars in al hun uitingen een voorkeur voor de goten van Gomorrha aan den dag leggen, aanleiding tot de gedachte, dat dit niet toevallig kan zijn, en tot de verdenking, dat althans in een aantal gevallen niet sprake kan zijn van een werkelijk souveraine keuze, maar van het gevolg van een idee fixe, een sleur, een imitatie-dwang, een dienstbaarheid aan een vulgaire smaak of zelfs van een stille terreur. Om het anders te zeggen: wat B.C. beklempt, is *niet* dat de moderne kun-stenaar de *vrijheid* bezit en ook gebruikt om zijn materie uit het riool te putten, maar dat hij blijkbaar *onvrij* is om deze desnodig uit de jas-mijntuin te betrekken.

Materie bijzaak

Overigens meen ik van oordeel te moeten zijn, dat het bijzaak is, welke materie de kunstenaar aanwendt, en dat primair van gewicht is, *wat hij uit de gekozen materie heeft geschapen*. Als

een kunstenaar een verschijnsel, dat in de wer-kelijkheid iets walgelijks is, als materie bezigt om daarin zijn ontroering te verbeelden, dan is daardoor nog niet zijn kunstproduct walgelijk. Men kan — om nu eens iets uit vroegere tijden te noemen — „Les Liaisons Dangereuses” in hoge mate bewonderen en toch walgen van een werkelijkheid, waarin de liefde wordt misbruikt op de door Choderlos de Laclos beschreven wij-ze; ik verafschuw de werkelijke Mijnheer Visser, maar desondanks heb ik genoten van het boek van Vestdijk. Moet men niet, om kunst te be-grijpen, in staat zijn deze twee gezichtspunten scherp te scheiden: zijn attitude ten opzichte van de werkelijkheid, waaraan de kunstenaar zijn materie ontleende, en zijn attitude ten op-zichte van de verbeelding, die uit de vormge-ving van die materie spreekt? Wie de capaciteit mist om in zijn ziel deze twee gevoelens van el-kaar los te maken, loopt groot gevaar om in het extremisme van de rioolkruiper of in dat van de fatsoensrakker te verzeilen. Want, de echte rioolkruiper is natuurlijk niet de kunstenaar, die zich uit overtuiging in de afvoerpijpen begeeft om daar zijn „stof op te doen”, zomin als de kunstenaar die met „enkele vlokken violette geur” zijn ontroering weet te verbeelden, een fatsoensrakker zou zijn. Rioolkruipers en Fat-soensrakkers zijn, dunkt mij, beiden „dogma-tische materialisten”, voor wie de aangewende stof primair is en de waarde van de kunst be-paalt; in welk van deze twee extremismen zij moeten worden ingedeeld, hangt dus slechts daarvan af of zij het riooldogma dan wel het fatsoensdogma hebben omhelsd.

B.C. heeft m.i. terecht de dogmatische een-zijdigheid en dus het gebrek aan kunstzin van de rioolkruipers geattakeerd. Doch na lezing van het artikel van J. H. Olgers ben ik gaan twijfelen aan de juistheid van B.C.’s opmerking dat het begrip „fatsoensrakker” onbruikbaar is geworden.

MR. F. DOELEMAN

Lezingen voor de radio

21 juni, 9.45 uur (VARA): P. A. Pols over „Vrijblijvende ontmoeting”.

28 juni, 9.45 uur (VARA): ir. E. Hey-mans over: „Wijsheid in produktie en gebruik”.

12 juli, 9.45 uur (VARA): dr. W. L. Wiersma over: „Zelfbedrog”.

U kunt zich op de wekelijks verschijnende teksten van de lezingen abonneren door overschrijving van f 4,— per jaar op giro no. 304960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht. Losse nummers f 0,25.

Onze letteren in kort bestek

De *Geschiedenis van de Nederlandse Lette-ren*, door dr. J. C. Brandt Corstius voor de *Pris-mareeks* geschreven, is een prettig leesbare ver-handeling geworden, geschikt voor allen die in kort bestek nog eens iets van onze letteren wil-len weten. Ondanks de betrekkelijk kleine om-vang gaat het werkje heel wat dieper op verschil-lende zaken in dan de talloze literatuurgeschie-denissen, die steeds weer dezelfde stof presente-ren in nauwelijks gevarieerde vorm. De auteur heeft namelijk in de loop van de jaren zoveel studie gemaakt van speciale onderdelen, dat hij zijn geschiedenis een heel eigen cachet kon ge-ven.

Het moeilijke probleem van de periodisering heeft hij al heel eenvoudig opgelost: hij zette zijn grenspalen bij de eeuwjaren en schetste in negen hoofdstukken de voornaamste werken van de twaalfde tot en met de twintigste eeuw.

Deze laatste, dus de moderne tijd, is er tamelijk bekaaid afgekomen: verschillende dichters en schrijvers van belang worden of niet of onvol-doende behandeld. Daar echter de samenvattin-gen van hedendaagse literatuur gewoonlijk meer gelijken op boedelbeschrijvingen dan op ge-schiedschrijving, is deze onbevredigende keuze ook weer niet zo heel erg. Ten slotte gaat het om datgene, wat zich wel voor een historische be-schouwing leent: het verleden. En dit heeft dr. Brandt Corstius, voorzover de omvang dit toe-liet, voortreffelijk geschetst. In het bijzonder de hoofdstukken over de middeleeuwen en de ach-tiende eeuw zijn goed uitgevallen.

Indien dit pocket-uitgaafje de verspreiding krijgt die het verdient, zal een tweede druk niet lang op zich laten wachten; de auteur zou in dit geval enkele ondergeschikte doch storende onjuistheden kunnen verbeteren. G. W. H.

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet
Redactiesecretaris: H. P. Danz, Schie-weg 87c, Rotterdam, telefoon 80641
Administratie, abonnementen en adver-tenties: Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht
Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord
Abonnementsprijs voor leden van het Humanistisch Verbond f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

Lerares, K en O, 27 j., 5 j. M.M.S., 3 j. onderwijsserv., zoekt **andere represent. werkring**, b.v. op gebied v. voorlichting, is gewend voordr. te houden. Ev. buitenland. Brieven onder no. juni 4, bureau van dit blad.

Jonge vrouw, begin 40, lang 1.76 m, zoekt een **prettige levenskameraad** die veel van klassieke muziek houdt (graag met een paar kinderen). Brieven onder nr. juni 7 bureau van dit blad.

Voor 't eerst langs deze weg zoekt eenz. besch. dame **serieuze kennism.** met dito heer, boven 60 j. Brieven onder no. juni 5 bureau van dit blad.

Vacantie-woningruil. Aanbieden: vrijstaand huis, grote tuin, 5 bedden. Gevraagd iets dergelijks in Drente of Zeeland, niet in de stad, van 15-30 augustus. Th. W. Polet, Emmalaan 16, Soestdijk, tel. 02955-2508.

Net heer met mooie woning op nette stand wenst **kennismaking met humanistische dame** als levenspartner om een harmonisch geheel op te bouwen. Woonplaats Dordrecht. Brieven onder nr. juni 9, bureau van dit blad.

GEESTELIJKE VRIJHEID

houdt ook in:

VRIJE KEUZE

tussen

CREMEREN en BEGRAVEN

Wilt U meer weten over CREMATIE en wat daarmee samenhangt, wendt

U dan tot de

VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE
Riouwstraat 186 — 's-Gravenhage

Ook de buitenkerkelijke leden van de Partij van de Arbeid hebben een organisatorisch centrum nodig

DE HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP is dit centrum!

Het orgaan van de H.W.G. is het maandblad

„VERNIEUWING”

onder redactie van Karel Timmerman

Abonnementsprijs f 1,20 per jaar

Een proefnummer wordt U gaarne toegezonden door het Secretariaat
Haagweg 210 — Leiden

HUMANISTISCHE LUISTERKRING „HET WOORD VAN DE WEEK”

De nieuwe omroepwet geeft het Humanistisch Verbond geen eigen zendtijd zoals de kerken die hebben.

Dit moet voorkomen worden!

Helpt hieraan mede door u aan te sluiten bij de Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Contributie f 1,— per jaar.

Aanmeldingen door middel van: storting of overschrijving van f 1,— op girorekening 58 t.n.v. Hum. Luisterkring „Het Woord van de Week” of per briefkaart of aanmeldingsformulier met f 1,— extra porto.

DOE HET TERSTOND!

Vergeleto Tessin 900 m. **Kamers met gebr. keuken.** Vóór 21 juli, na 15 augustus. J. Weiland. Villa Olandese Gresso, Zwitserland.

Jongeman te Hilversum z.s.k. met **ontwikkeld sportief meisje**, 24-28 j., doel huwelijk. Uitv. br. m. foto onder nr. juni 8 bureau van dit blad.

Wie heeft in een album nog wat oude **prentbriefkaarten** van Haarlem en omg. (Schoten-Bloemendaal-Overveen-Aerdenhout-Santpoort-Velsen-Heemstede) voor mijn verzameling. H. C. Wieringa, Heusensstraat 74, Haarlem.

Besch. alg. ontw. dame, m. 60, n. bemidd., houdt van 't buitenland en buitenleven, **w. gr. correspond. m. besch. intellectueel heer.** Brieven onder no. juni 6, bureau van dit blad.

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. JONG en H. KUYSTEN

Administratie-adres: **Postbus 246, Rotterdam**

Postgiro 445129 • **Abonnementsprijs f 5,— per jaar**

Niet alleen de kerkelijken hebben hun wezenverzorging

De Weezenkas

Vereniging tot opvoeding en verzorging op humanistische grondslag

neemt op zich de verzorging van de wezen der buitenkerkelijken

Sluit U daarom aan bij deze vereniging

Inlichtingen omtrent lidmaatschap bij de Secretaris J. de Leeuw, Herengracht 62, Amsterdam-C.

ZOMERSCHOOL 20-25 JULI

De Zomerschool van de Humanistische Stichting „Socrates” wordt dit jaar gehouden in de gebouwen van de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort, in een prachtige omgeving van bos en hei.

Onderwerp: **Kernproblemen van het Humanisme**

Inleiders: Prof. Dr. LIBBE VAN DER WAL, Prof. Dr. GARMT STUIVELING, e.a.
Algemene leiding: Drs. J. H. P. COLPA

Aanvang: maandag 20 juli te 17.30 uur

Einde: zaterdag 25 juli te 14.00 uur

Kosten: f 59.— incl. volledig pension en f 12,— zonder pension

HUMANISTISCHE STICHTING „SOCRATES”
OUDEGRACHT 152 — UTRECHT